באהלה של תורה

מאוצרותיו של הרב ראובן גולן שליט"א

מח"ס "באהלה של תורה", "רביד הזהב" על הל' שבת, ו"לפלגות ראובן" על הל' פסח ויו"ט

העלון יו"ל ע"י מוסדות "דרכי תורה" - רחובות

לע"נ יחיאל בן סעדיה שעידי ז"ל | גליה בת עובדיה אהרוני ע"ה

אריאלה חיה בת אהובה רוזנפלד ע"ה | אביכה בת שושנה ישראלי ע"ה

פרשת
חיי שרה

גליון 959

דוא"ל להערות
ורשימת תפוצה:
rg5740@gmail.com
054-8410805

פי שמונים מדמזיד: העסקה היקרה בהיסטוריה שהצילה את מערת המכפלה

במשא ומתן בין אברהם אבינו לעפרון החיתי על רכישת מערת המכפלה, לכאורה מתגלה עפרון כנדיב לב יוצא דופן ומציע לאברהם את השדה ואת המערה במתנת חינם: "השדה נתתי לך והמערה אשר בו לך נתתיה". אולם אברהם אבינו דוחה את ההצעה מכל וכל ומתעקש לשלם עליה "בכסף מלא".

מרן ה"סטייפלער" הגאון רבי יעקב ישראל קנייבסקי זצ"ל בספרו "ברכת פרץ", פורש יריעה רחבה ומעמיקה ומבאר חמישה טעמים יסודיים – הלכתיים, מוסריים ומעשיים – מדוע סירב אברהם לקבל את המערה במתנה והתעקש לשלם עבורה טבין ותקילין:

א. שמירה על כבוד שמיים וההבטחה האלוקית

כאשר ניצח אברהם אבינו במלחמת המלכים, הציע לו מלך סדום לקחת את הרכוש לעצמו, ואברהם נשבע: "הרימותי ידי אל ה'... ולא תאמר אני העשרתי את אברהם". כפי שמבאר רש"י שם, הקב"ה הבטיח לאברהם עושר, ואברהם הקפיד ששום אדם לא יוכל לזקוף לזכות עצמו את העושר והברכה שהגיעו לו מאת ה'. מאותו טעם בדיוק, סירב אברהם לקבל מעפרון מתנה כה חשובה כנחלת קבורה בארץ ישראל, כדי שהברכה תישאר נקייה ומיוחסת אך ורק לבורא עולם.

ב. חשש הלכתי בכשרות הקניין: "צדיק קבור בקבר שאינו שלו"

מבחינה הלכתית, מתנה שניתנת שלא בלב שלם, אלא רק מתוך מחשבה והנחה שהמקבל יתבייש וישלם עליה לבסוף – ישנם מצבים שבהם אינה נחשבת מתנה כלל ואינה קונה! (כפי שמצינו במסכת בכורות דף נ"א ע"ב, שלעיתים אומרים למי שקיבל על דעת כן: "מדעם ביש עבדת" – מעשה רע עשית, והפדיון אינו חל). אברהם אבינו ידע שישנה הקפדה עצומה שצדיק ייקבר בקבר השייך לו בדין גמור, וכמאמר הגמרא (בבא בתרא קי"ב ע"א) שחששו ממצב שבו "נמצא צדיק קבור בקבר שאינו שלו". אילו היה מקבל את המערה כ"מתנה" מהשפה ולחוץ של עפרון, היה מתעורר ספק בעצם הבעלות על הקבר.

ג. איסור הנאה מ"רע עין"

אדם שנותן מתנה מתוך בושה ולחץ חברתי ולא מתוך נדיבות לב אמיתית, אסור לקבל ממנו, כפי שהזהיר שלמה המלך במשלי: "אל תלחם את לחם רע עין". חז"ל במדרש רבה דרשו על עפרון את הפסוק "נבהל להון איש רע עין", וה"בעל הטורים" מביא רמז מופלא: כאשר אברהם שוקל לעפרון את הכסף, שמו נכתב בתורה חסר אות ו' – "לעפרן" – שעולה בגימטריה מדויקת "רע עין" (390). מאדם כזה, שנתינתו אינה שלמה, אין לקבל מתנות כלל.

ד. שמירה על חירות רוחנית ועוצמת ההשפעה על הרבים

כאשר אדם מקבל טובה מחברו, הוא הופך להיות משועבד לו כ"בעל חוב", וחובה עליו להשיב לו טובה גדולה יותר. חז"ל בבראשית רבה (פרשה ל"ח) ניסחו זאת בחריפות: "אם קדמך חברך בעדשים – קדמנו בבשר", משום שהוא גמל עליך חסד ראשון. ממילא, אם נותן המתנה הוא איש רע כעפרון, הוא עלול לתבוע בעתיד תמורה בלתי פוסקת ולמרר את חיי המקבל בדרישות שאין להן שיעור. מבחינה רוחנית, מדגיש ה"סטייפלער", אסור לעובד ה' לשעבד את עצמו בחובת הכרת הטובה לאדם זר, שכן שעבוד נפשי זה מפריע לעבודת הבורא ופוגע בכוח ההשפעה הרוחנית שלו על הרבים. הגמרא בסנהדרין (נ"ב ע"ב) ממחישה זאת היטב: תלמיד חכם בעיני עם הארץ דומה בתחילה ככלי של זהב, אך ברגע שנהנה ממנו – דומה לו כקיתון של חרס! קל וחומר שאין להיכנס לשעבוד שאין לו קצבה מול אדם רשע.

ה. מניעת ערעורים עתידיים

האומות הם בבחינת "פיהם דיבר שוא וימינם ימין שקר", וכל מעשי החסד שלהם נועדו להתפאר ולהתייהר. לכן, אילו הייתה המערה ניתנת במתנה, היה חשש כבד שלאחר זמן יתחרט עפרון ויחפש תואנות לבטל את המתנה בטענות של "טעות" או "אונס" (בדיוק כפי שנהג לבן הארמי שהחליף את משכורתו של יעקב עשרת מונים). לעומת זאת, כאשר עפרון מקבל תמורה מלאה במטבע קשה – "כסף קנטרין עובר לסוחר" – תם הסיפור; הוא לא יוכל לערער על המכירה, שהרי אם ירצה לבטלה ייאלץ להחזיר את סכום העתק שקיבל, ובכך לא ירוויח דבר מרמאותו.

כאן מוסיף ה"סטייפלער" חישוב מדהים המוכיח עד כמה היה המחיר שדרש עפרון מופקע ודמיוני:

יעקב אבינו קנה לימים חלקת שדה בשכם ב"מאה קשיטה" – שלפי רש"י והגמרא (ראש השנה כ"ו ע"א) הן מאה מעות. בכל שקל יש עשרים גרה, שהן עשרים מעות. נמצא ש"מאה קשיטה" (מאה מעות) שוות בסך הכל חמישה שקלים! ומאחר שסתם "שדה" במקרא הוא בעל מידה קבועה ודומה, הרי שעפרון שדרש על שדהו 400 שקל כסף, גבה מאברהם אבינו סכום דמיוני של פי שמונים(!) מהמחיר הריאלי ששילם יעקב אבינו על שדה דומה.

ואף על פי כן, אברהם אבינו שילם את המחיר המופקע הזה בשמחה וללא ויכוח. הכל היה לטובה, כדי לנעול את העסקה הרמטית, באופן שעפרון לעולם לא יעלה על דעתו להחזיר סכום אסטרונומי שכזה, והקניין על מערת המכפלה יישאר שריר וקיים לנצח ללא שום פתח לערעור.

החיבור שלא נפסק: הסוד המופלא שבין קידושי אישה לקנין מערת המכפלה

בתחילת מסכת קידושין למדו חז"ל שאישה מתקדשת בכסף מ"גזירה שווה" של המילים "קיחה-קיחה" משדה עפרון. בקידושי אישה נאמר: "כי יקח איש אשה", וברכישת מערת המכפלה אמר אברהם לעפרון: "נתתי כסף השדה קח ממני".

הקשר ההלכתי הזה מעורר תמיהה גדולה: מהו הקשר הפנימי והמהותי שבין שמחת קידושי חתן וכלה לבין רכישת חלקת הקבר מיד עפרון החיתי? הרי ידוע שלכל גזירה שווה בתורה ישנה שייכות עמוקה בתוכן של שני העניינים!

בספרו "ארץ צבי", חושף רבי אריה צבי פרומר זצ"ל הגאון מקוז'יגלוב נקודה מרגשת ומעמיקה עד מאוד, שמאירה באור חדש לחלוטין את התעקשותו של אברהם אבינו לקנות את השדה:

על פי דין, פטירתה של האישה קוטעת ומפסיקה את החיבור שבין הבעל לאשתו. אולם אברהם אבינו, שחי עם שרה אמנו חיי קדושה ושותפות של אמונה במשך עשרות שנים, לא רצה שהקשר והחיבור ביניהם ייפסקו עם פטירתה; הוא ביקש דרך רוחנית להמשיך את החיבור המיוחד עם שרה גם לאחר הסתלקותה מן העולם.

כיצד ניתן ליצור חיבור שכזה? כאן מביא ה"ארץ צבי" יסוד מופלא מתורת החסידות והקבלה, המבואר בספר הקדוש "שער התפילה" (לרבי חיים מטשרנוביץ, בעל ה"באר מים חיים"): בהלכות תחומין בשבת נפסק כי "הבהמה והכלים כרגלי הבעלים" – כלומר, חפציו של האדם מוגדרים הלכתית כקשורים למקומו של האדם עצמו. מדוע? משום שברגע שאדם קונה חפץ או שדה בקניין גמור, חלק

מוקדש לעילוי נשמת

אלברט בן אסתר חנן ז"ל
אליהו בן אסתר ומרדכי ז"ל

יעקב בן ליזה הלפון ז"ל
רחל בת מרדכי אריה ברחל ז"ל

שמעון בן שלום הלוי
צנעני ז"ל

שמחה בת חונצה עזרי ע"ה
אילן בן מזל זכריה טוה ז"ל

והדה בת סאלם אברהם ע"ה
ליזה בת גאולה ע"ה

מנפשו, רוחו ונשמתו (נר"נ) מתפשט ושורה בתוך הקניינים שלו! הרכוש של האדם אינו רק נכס חיצוני, אלא הופך להיות שלוחה שמחוברת לחלק מנשמתו.

מתוך ההבנה העמוקה הזו, התעקש אברהם אבינו לקנות את מערת המכפלה ב"כסף מלא" ובקניין גמור וחלוט. כאשר השדה הפך לקניינו הבלעדי של אברהם, התפשטה נשמתו של אברהם אבינו לתוך אדמת המערה. ממילא, ברגע שגופה הקדוש של שרה אמנו נטמן בתוך האדמה הזו – שבה שרויה ומתפשטת נשמתו של אברהם – נוצר שוב חיבור ממשי ועמוק בין אברהם לשרה!

מעתה, מתבארת הגזירה שווה "קיחה-קיחה" באור יקרות: קנין שדה עפרון לא היה עסקת נדל"ן גרידא לרכישת חלקת קבר, אלא פעולה שכל תכליתה ומטרתה המכוונת הייתה חיבור איש ואישה – המשך הקשר הנצחי בין אברהם לשרה. לכן בדיוק לומדת התורה את דין קידושי אישה מקניין מערת המכפלה, ללמדנו ששניהם עניין אחד הם: יצירת חיבור קדוש ושלם בין איש לאשתו.

כתר ללא קדע: סודה של קביעות בתורה

א. אחד הרגעים המרגשים בפרשתנו הוא רגע המפגש הראשון בין יצחק אבינו לרבקה אמנו, לאחר מסעו הארוך של אליעזר לחרן, כפי שמתאר הפסוק: "וַיִּצְחָק בָּא מִבּוֹא בְּאֵר לַחַי רֹאִי" (בראשית כ"ד, ס"ב). לכאורה, לפנינו פרט טכני בלבד המתאר מאיזה כיוון הגיע יצחק אל השדה, אולם רבנו אברהם בן הרמב"ם חושף במילים אלו שיעור מאלף לדורות.

יצחק אבינו היה רגיל להתנתק ממקום מושבו ולצאת אל המדבר, אל "באר לחי ראי", כדי להתבודד בדבקות ובשיח של עבודת ה', ולאחר שהות קצרה היה שב לביתו. התורה מדגישה בפנינו כי המפגש עם שיירת אליעזר ורבקה התרחש אך ורק בזמן חזרתו של יצחק מן הבאר, ולא בעת צאתו אליה. מדוע חשוב כל כך לדעת זאת? כדי ללמד את עמלי התורה מוסר גדול: יצחק לא קיצר את סדר עבודתו ולא שב על עקבותיו לכבוד בואה של כלתו. אילו היו רבקה ואליעזר פוגשים בו בדרכו אל הבאר, יצחק לא היה מבטל את קביעותו ולא היה חוזר עמהם לביתו עד שישלים את סדר עבודתו במלואו. רק משום שכבר סיים את קביעותו הקבועה והיה בדרכו חזרה, התאפשר המפגש המשותף והשיבה לביתו.

מכאן עולה יסוד אדיר לעוסקים בתורה: אפילו כדי לקבל פני ארוסתו המגיעה לביתו לאחר ציפייה ממושכת, אין מבטלים קביעות של תורה.

ב. וכתב הגאון רבי משה שמואל שפירא ראש ישיבת באר יעקב בספרו "זהב משבא" שכאשר מעמידים את הדברים הללו מול המציאות בדורות שלנו, הפער מעורר מחשבה עמוקה. בימינו, על כל שמחה ישיבתית, שבע ברכות או בר מצווה, קל מאוד לבטל סדרים ואף לנסוע לעיר אחרת או מעבר לים.

הרב שפירא מעלה זיכרון מופלא מישיבת מיר בפולין: בחורים למדו וגדלו יחד כתף אל כתף במשך עשרות שנים, ובכל זאת, כאשר אחד מהם נישא, לא היו בני הישיבה נוסעים לחתונה – גם כאשר מרחק הנסיעה היה קצר ביותר. רק חמשת החברים הקרובים ביותר לחתן קיבלו רשות לנסוע. פעם אחת שאל הגאון רבי יחזקאל אברמסקי בחוד מדוע נעדר מן הסדר, וכשהלה השיב שהשתתף בחתונה, הזדעזע הרב אברמסקי וקרא בתמיהה: "וכי מבטלים שלוש שעות בשביל חתונה?!". על עצמו העיד הגר"י אברמסקי כי בכל שנות בחרותו לא השתתף אלא בשתי חתונות בלבד: חתונת אחותו, וחתונתו שלו.

ג. חומרת השמירה על רצף הלימוד מתחדדת בדבריו הנוקבים של הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה פ"ג הי"ב), הכותב כי הרוצה לזכות ל"כתר תורה" לא יבטל אפילו לילה אחד באכילה, שתייה ושיחה בטלה. משמעות הדברים מבהילה: גם אדם שעמל בתורה בהתמדה במשך מאה ועשרים שנה, אם ביטל לילה אחד בלבד מתוכן – כבר איבד את זכותו לכתר תורה.

כאן מתעוררת שאלה מתבקשת: אם מאה ועשרים שנות התמדה פחות לילה אחד אינן מספיקות, כיצד יזכה לכתר תורה אדם שנגזרו עליו רק שבעים שנות חיים?

הרב שפירא מביא על כך יישוב נפלא ומאיר עיניים בשם הגאון רבי אהרן קוטלר: הזכייה בכתר תורה אינה נמדדת בכמות השנים המוחלטת, אלא בשאלה האם האדם מיצה את כל חייו וזמנו שניתנו לו. אדם שמנצל את מלוא הזמן שהוקצב לו משמיים בשלמות – זוכה ל"כתר שלם". בשמים לא מבדילים בין "כתר גדול" של מאה ועשרים שנה לבין "כתר קטן" של שבעים שנה; המבחן היחיד הוא האם הכתר שלם. לעומת זאת, המבטל ולו לילה אחד מתוך הזמן שניתן לו, פוגם בכתרו. כתר כזה הוא כתר עם קרע – וכתר פגום וקרוע אינו כתר כלל. גם כאשר נדמה שישנם "חשבונות" מוצדקים לבטל קביעות לפי שעה, יש לדעת שהדבר פוגם בשלמות הכתר ומעכב את האדם מגדלות בתורה.

ד. רובד פנימי ועמוק עוד יותר טמון בהפסקת קביעות התורה. בפירוש הגר"א לסידור על המילים "וְחַיֵּי עוֹלָם נָטַע בְּתוֹכֵנוּ", מבאר הגר"א כי הדברים אמורים על תורה שבעל פה, הנטועה מראש בליבו של כל יהודי. כאשר אדם לומד תורה, אין הוא מכניס לליבו דבר חדש מבחוץ, אלא חושף ומוציא אל הפועל את מה שכבר נטוע בתוכו. ממילא, כאשר אדם מבטל מתלמודו ועוסק בדברים בטלים, אין הוא רק מפסיד לימוד חדש – אלא הוא עוקר בפועל את התורה שכבר נטועה בליבו.

דבר זה מפורש במדרש תנחומא (ריש פרשת וארא) על הפסוק בקהלת: "כִּי הָעֹשֶׂק יְהוֹלֵל חָכָם וְיַאֲבֵד אֶת לֵב מַתָּנָה". כאשר החכם מתפזר לעיסוקים מרובים או לענייני היצר, הם מערבבים את דעתו ומשכחים ממנו את החכמה, עד שהוא מאבד את ה"לב מתנה" – הלב שקיבל את התורה במתנה. המדרש מביא כדוגמה מבהילה את שלמה המלך ע"ה: שלמה זכה לקבל מהקב"ה "לב של תורה" במתנה. ואף על פי כן, משום שהרבה לו נשים וסוסים מעבר למה שהיה נחוץ לו, גרם הדבר לאיבוד אותו "לב מתנה", והתורה שבליבו נאבדה. על כן, חובה עלינו להיזהר כבבת עין בשמירת קביעות התורה שלא לבטלה לשום עסק אחר – ואפילו מול מאורע מרגש כקבלת פני הכלה, קביעות התורה עומדת בראש.

ה. דבריו הנוקבים של ראש ישיבת באר יעקב זצ"ל נאמרו אמנם אודות בני הישיבות, אך טמון בהם מסר אדיר ומעודד לכל יהודי באשר הוא – בין אם הוא יושב באוהלה של תורה כל היום, ובין אם הוא נושא בעול פרנסה, משפחה או הנהגת ציבור:

הכשורה של ה"כתר השלם": יסודו של רבי אהרן קוטלר מעניק תקווה עצומה לכל אדם. הקב"ה אינו מודד אותנו לפי שעותיו של חברנו, אלא לפי הזמן והיכולת שניתנו לנו. לאדם אחד ניתן "כתר" של ארבע-עשרה שעות ביממה, ולאדם אחר – טרוד ככל שיהיה – ניתנה היכולת לקבוע שעתיים או שעה אחת ביום ללימוד תורה. השאלה בשמיים איננה רק מה קוטר הכתר, אלא האם הוא שלם ללא קרע. כאשר אדם קובע לעצמו עת לתורה – בבוקר לפני התפילה, בערב בכולל ערב, או בכתיבה והגות בתורה – ושומר על השעה הזו בחרדת קודש מבלי לתת לשום הפרעה "לקרוע" אותה, הרי שהוא זוכה לכתר תורה שלם ומושלם כפי מידתו!

מבחן הדלת הסגורה: מיצחק אבינו אנו לומדים שכאשר מגיע זמן הקביעות שלנו עם הקב"ה ב"באר לחי ראי" הפרטית שלנו – כל העולם כולו יכול להמתין בחוץ. הטלפון כבוי, העסקים ממתינים, ואפילו שמחות ואירועים חשובים מתוזמנים כך שלא ינגסו בזמן הקדוש שהוקדש לתורה. מי שמכבד כך את תורתו, מובטח לו שתורתו תשמור עליו ותאיר את ביתו.

שיעורי הרב דאובן גולן במגוון נושאים
ב"קול הלשון בטל' 0733-71-81-56

שותפות בזיכוי הרבים של "באדה של תורה"!

הסות שבועית בלעדית: הקדשת הגיליון כולו לברכה,
לרפואה או עילוי נשמה 250 ש"ח.
הקדשה אישית (במסגרת ייעודית): 50 ש"ח.
לפרטים ניתן להתקשר או לשלוח הודעה לטל' - 054-2637798

רשימת השיעורים של הרב דאובן גולן שליט"א בביהמ"ד "דרכי תורה"
ימים א – ה | הלכות שבת – בין מנחה לערבית
יום ראשון | מוסר ספר פלא יועץ 12:15
יום שלישי | שלום בית והינוך הילדים 12:15
יום שלישי | סמיכת חבר הלכות מצות התלויות בארץ 20:30
יום רביעי | טוב בית יוסף מלאכות שבת 20:30
יום חמישי | שיחה לפרשת השבוע 17:20
שבת קודש | גמרא מסכת מגילה 14:45 | הזמן עובדיה הלכות שבת 15:15
אור החיים הקדוש כרבע שעה לפני צאת הכוכבים

NEOMI GOLAN